

LLUÍS PONS I CASTELLÀ (1787-1849): UN ACTIU BELLPUGENC DE LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIX

Per Eduard Puig i Bordera

EL CONTEXT HISTÒRIC GENERAL: LA CRISI DE L'ANTIC RÈGIM, LA GUERRA DEL FRANCÈS I L'ÈPOCA DEL LIBERALISME

El període històric en el qual va viure el protagonista d'aquest treball i la seva família va ser, certament, convuls. Des de les últimes dècades del segle XVIII les transformacions socials, polítiques i econòmiques arreu d'Europa van fer que la vella societat estamental i els antics sistemes polítics basats en monarquies absolutes, entressin en crisi. El pes econòmic de la nova burgesia la va portar a liderar una onada revolucionària que demanava més participació política.

Episodis com la Revolució Americana de 1776 i la independència de les tretze colònies britàniques i, sobretot, la Revolució Francesa de 1789, van representar grans trasbalsos. Molts dels antics estats europeus van entrar en guerra amb la França revolucionària, però aquest fet no va evitar el sorgiment de l'imperi napoleònic i l'extensió de les operacions bèl·liques al llarg de tot el continent. Malgrat la derrota de Napoleó el 1815 i la restauració de les antigues monarquies derrocades per aquest (com l'espanyola de Ferran VII), els conflictes socials i polítics van ser constants durant tota la primera meitat del segle XIX, agreujats arran del sorgiment de la Revolució Industrial.

A Catalunya, l'especialització econòmica i l'embranchida comercial havien portat una etapa de prosperitat i de creixement de la població que duraria fins a 1808. Aquell any es produiria la invasió napoleònica, que portaria la guerra europea a territori hispànic i català. El conflicte, conegut com a Guerra del

Francès o de la Independència, seria molt traumàtic per al país. Els abusos de les tropes franceses, els saquejos i la destrucció van fer estralls al llarg de la geografia catalana. Tot i així, les esperances reformistes que s'havien forjat amb la redacció de la Constitució de 1812, de caràcter força liberal, es van veure truncades amb la restauració absolutista de 1814 i la pèrdua successiva de la major part de les colònies americanes. El descontentament va provocar la proclamació del Trienni Liberal (1820-1823), que seria seguit, però, del retorn a la monarquia absoluta fins a la mort de Ferran VII el 1833 (moment en què desapareixerien les jurisdiccions senyorials). A partir d'aquest any, les lluites entre partidaris de les reformes liberals (que en les zones rurals, per exemple, representarien un cop molt dur a les velles solidaritats pageses) i de l'antic sistema (carlins), serien constants. Les transformacions socials s'incrementarien encara més amb el procés d'industrialització, que arrencaria amb força aquells anys.

Evidentment l'Urgell i el Bellpuig de l'època van patir aquest seguit de conflictes, els quals van suposar un fort impacte per als seus habitants. La guerra de 1808-1814 va assolir el territori i va deixar una petja molt negativa a la comarca, en tant que l'agricultura, base de l'economia local, havia quedat greument perjudicada. Però la recuperació es va veure dificultada per les lluites entre liberals i absolutistes, especialment durant les dècades de 1820 i 1830.¹

Enmig de totes aquestes transformacions i conflictes es va desenvolupar la complicada vida de Lluís Pons, un bellpugenc, que, tot i passar una bona part de la seva vida fora de la població, hi va acabar retornant i s'hi va establir definitivament.

ELS ORÍGENS FAMILIARS A BELLPUIG: LA FAMÍLIA PONS

Lluís Pons i Castellà, nascut a Bellpuig el 26 d'octubre de 1787, era el fill únic i hereu de Silvestre Pons i Navès (1719-1789), pagès de Bellpuig, i de Rosa Castellà i Ramon (1747-1799), d'una família de Tàrraga. La branca vinculada a la vila era, doncs, la paterna.

Els Pons procedien de Vallfogona de Riucorb, on són documentats des del segle XIV. Es tractava d'una família pagesa benestant, sovint al servei de l'orde de Malta, senyor de la població, essent batlles i jurats de forma habitual. D'aquest llinatge en van sorgir uns fills fadristerms o cabalers que es casarien a la vila urgellenca.²

El primer documentat a Bellpuig és el pagès procedent de Vallfogona de Riucorb, Francesc Pons (1640-1715 aprox.), avantpassat de Lluís Pons. Era fill

1) Per a saber més sobre l'època que tractem hi ha un nombre ingent d'obres de síntesi de gran qualitat. A tall d'exemple: Josep FONTANA. *La época del liberalismo*, Barcelona: Crítica, 2007., Antoni MOLINER i PRADA. *Catalunya contra Napoleó: la Guerra del Francès (1808-1814)*, Lleida: Pagès, 2007. Per a aproximacions a escala local, entre altres: Josep Maria PLANES. "L'Urgell de l'odi i de la mort, 1820-1840. Un assaig de valoració", *Quaderns de "El Pregoner d'Urgell"*, 8, 1994, pàg. 15-46., Josep Maria PLANES. "Bellpuig i l'Urgell a la Guerra del Francès i immediata postguerra", *Quaderns de "El Pregoner d'Urgell"*, 6, 1991.

2) Arxiu Comarcal del Baix Camp. Fons de Vallfogona de Riucorb.

d'Antoni i d'Elisabet³ i va contraure matrimoni, el 1669, amb la pubilla Violant Galitó i Pinyana, filla de Francesc Galitó, pagès i negociant, i d'Elisabet Pinyana. Els Galitó eren una família notable a nivell local, essent diverses vegades paers i membres del Consell de la vila. L'oncle de Violant, Sebastià, va assolir la categoria de ciutadà honorat de Barcelona i es va decantar pel bàndol austriacista durant la Guerra de Successió.⁴

El pare de Lluís, Silvestre, era un pagès que, com molts dels seus avantpassats, va desenvolupar una certa presència pública a la vila. Així, per exemple, era capità de la germandat de Sant Isidre el 1755 i clavari de la mateixa institució el 1762. També el trobem formant part, juntament amb la seva esposa, de la Congregació del Dolors el 1788. El 1766 era regidor de l'ajuntament, el 1769 i el 1772 formava part de la vint-i-quatre elegida pels caps de casa del poble que tenia com a tasca designar síndic personer i diputat del comú i el 1780 sortia elegit regidor degà.⁵

Silvestre, però, va haver de patir cops importants al llarg de la seva vida. El 1769, estant malalt, feia testament davant el notari Ramon Soler, deixant hereu el seu germà Josep (i, si aquest moria, la seva germana Francisca) i usufructuària la seva primera muller Antònia Mata. Malgrat això va sobreviure, sense arribar, però, a tenir fills. L'1 de març de 1786, feia testament Antònia i moria aquell mateix any; deixava hereu Silvestre i fou enterrada al vas que el seu marit posseïa dins l'església.⁶

Malgrat la seva avançada edat per l'època, va tornar-se a casar amb Rosa Castellà, filla de Magí Castellà, pagès de Tàrraga. No tenim constància que la Rosa fos viuda, però, sens dubte, era molt gran per casar-se, en tant que tenia 39 anys. Tot i les dificultats, l'any següent, però, naixeria Lluís, que seria hereu de la casa. Malauradament el seu pare Silvestre feia testament el 1789 davant el notari Ramon Soler i Rossell i moria aquell mateix any amb 70 anys fets.⁷

Nomenava marmessors el capellà major de l'església parroquial (sense especificar qui era en aquell moment) i el prevere i beneficiat Francesc Solà. Es feia fer novena i cap d'any amb assistència de tota la comunitat de preveres de Bellpuig i 6 religiosos del convent de Sant Bartomeu, 50 misses resades i enterrar "en lo vas de ma casa" que la seva família tenia a l'altar de Sant Onofre de l'església de Sant Nicolau. Deixava usufructuària la seva muller i hereu el seu fill

3) Elisabet era viuda i vivia a Bellpuig quan s'hi va casar el seu fill Francesc. També es va casar a la vila un altre fill anomenat Josep, que ho va fer el 1670 amb Isabel Anna Torrelles, natural de Belianes.

4) Arxiu Parroquial de Bellpuig. Registres sacramentals. Eduard PUIG BORDERA / Anna LLANSÓ SOLÀ. "Crisi, repressió i endeutament municipal: Bellpuig i la seva baronia durant la Guerra de Successió", *Urtx: Revista d'Humanitats de l'Urgell*, 2014, pàg. 21-39.

5) Arxiu Municipal de Bellpuig. Llibres d'actes de l'ajuntament s. XVIII.

6) Arxiu Comarcal de la Segarra. Fons notarial de Bellpuig. Notari Ramon Soler i Rossell, 1769 i 1786.

7) Arxiu Comarcal de la Segarra. Fons notarial de Bellpuig. Notari Ramon Soler i Rossell, 1789.

Lluís. Mencionava que la seva muller estava esperant un altre fill, però no degué sobreviure. Els tutors de Lluís serien la seva mare i el seu oncle matern Antoni Castellà, fuster de Tàrraga. Els testimonis cridats per Silvestre eren el doctor Josep Anton Xammar, prevere, i Pau Ponces, notari de Guissona.

Acte seguit Rosa Castellà ordenava fer un inventari dels béns que havien estat del seu difunt marit:

- 1) Una casa a la plaça Sant Roc, prop del portal de Lleida amb tot el que hi havia dins (mobles, quadres, roba, eines, etc). La vivenda constava de la planta baixa, on hi havia l'entrada, el pastador, el corral, l'estable, el celler i el porxo; un pis, on hi havia la sala, la cuina i les habitacions; i unes golfes.
- 2) Una era amb clos i freginal de 3 porques.
- 3) Una peça de terra plantada d'oliveres de 5,5 jornals.
- 4) Una peça de terra camp de 1 jornal.
- 5) Una peça de terra plantada de vinya de 3 jornals.
- 6) Una peça de terra camp de 3,5 jornals.
- 7) Una peça de terra camp de 6 jornals.
- 8) Una peça de terra plantada d'ametllers de 6 jornals.
- 9) Una peça de terra plantada, en part, d'ametllers i la resta camp, de 8 jornals.
- 10) Una peça de terra camp de 6 jornals.
- 11) Una peça de terra plantada d'olivers i vinya de 3 jornals.
- 12) Una peça de terra plantada d'ametllers en mans de Francisca Pons, germana de Silvestre, de la qual no s'especifica la mida.

ELS INICIS EN EL MÓN DEL COMERÇ I L'ESCLAT DE LA GUERRA

Segurament el petit Lluís es va passar part de la seva infantesa al poble. Sabem que va rebre una certa educació si tenim en compte les feines que va desenvolupar posteriorment i no sembla pas que es dedicués a l'agricultura com el seu pare. Potser, precisament, l'absència de la figura paterna que l'iniciés en les tasques pròpies del pagès, va fer que fos encarat a un altre tipus d'ofici per part del seu oncle Antoni.

La seva mare Rosa va morir el 1799, quan ell encara no havia fet els 12 anys. En el seu testament feia marmessors el seu germà Antoni i el seu nebot Ignasi

Segura i Castellà, de Bellpuig. Es feia dir 60 misses resades, novena i cap d'any amb assistència de tota la comunitat de preveres i 6 religiosos del convent i enterrar a la tomba dels Pons a l'altar de Sant Onofre. Deixava hereu el Lluís.⁸

Durant els 10 anys que van seguir a la mort de la seva mare, el jove Lluís no consta com a habitant de Bellpuig. Possiblement després d'aquest fet el seu tutor i oncle va decidir dirigir-lo cap al món dels negocis, per tal que aprenguéssin un ofici que podia ser força lucratiu. No sabem si va viure a Tàrraga amb els seus parents de la banda materna, perquè el seu oncle feia testament el 1800⁹ però el 1809, quan li faltava poc per fer els 22 anys el trobem residint a Valls, on exercia de botiguer i comerciant. En aquella època el comerç de vins i aiguardents, així com el de teixits i fruits secs que s'exportaven cap al nord d'Europa i Amèrica, havia esdevingut molt important i una de les zones més actives era el Camp de Tarragona. La capital de l'Alt Camp era un dels centres d'aquell comerç, motiu pel qual s'hi hauria acabat traslladant. De fet, fins i tot més endavant, hi continuaria mantenint alguns vincles.

El 1808 les tropes franceses havien envaït el regne d'Espanya amb el beneplàcit reial i havia esclatat un conflicte bèl·lic que causaria estralls: la Guerra del Francès o de la Independència. Tot i la desfeta de l'exèrcit espanyol, la major part de poblacions havien començat a fer llesves per tal de formar regiments i oposar-se als invasors. Ja el mateix any, des de Bellpuig, s'organitzaven llesves per defensar Lleida.

Al jove Lluís el degueren reclutar per a la guerra a principis de l'any 1809, justament quan ja començava a prosperar. Tement perdre la vida en combat, va decidir tornar a la seva vila natal de Bellpuig i personar-se davant el notari Soler, al qual va entregar una "plica closa" que contenia el seu testament signat. Malauradament no hem pogut trobar l'original d'aquell document, però sí que sabem que no tornaria al poble durant un bon temps a causa de la guerra.¹⁰

El 1810 el conflicte continuava ben viu i la fam s'estenia per l'Urgell. Els francesos havien ocupat Lleida i les ràtzies sobre les poblacions de l'entorn eren molt dures. Sovint es requisava el gra i els animals. També era habitual segrestar prohoms i regidors per tal d'exigir-ne un rescat, o assassinar membres de les autoritats locals en represàlia per algun dels atacs dels resistents. A Bellpuig una guarnició francesa es va instal·lar al castell, fet que va comportar un bon nombre de violències al poble, ja que la gent s'hi va oposar des del principi. Una de les més esgarrifoses es va produir quan va ser violada i assassinada la muller del comandant francès estant embarassada. Com a represàlia aquest va ordenar l'execució de tots els caps de casa de vila, però finalment, després de negociar amb les autoritats

8) Arxiu Comarcal de la Segarra. Fons notarial de Bellpuig. Notari Antoni Soler i Palou, 1799.

9) Arxiu Comarcal de la Segarra. Fons notarial de Tàrraga. Notari Marià Llores, 1800.

10) Arxiu Comarcal de la Segarra. Fons notarial de Bellpuig. Notari Antoni Soler i Palou, 1809.

municipals, va decidir fer penjar només el batlle Jaume Capdevila, el síndic Francesc Balaguer¹¹ i el regidor Ramon Blasi al balcó de la capella de Sant Roc.

L'octubre de 1811 l'exèrcit espanyol, amb la col·laboració dels habitants del poble, va assetjar els francesos al castell i, per fer-los sortir, va omplir d'explosius una mina que passava per sota l'edifici i la va fer explotar, fet que causà la derrota dels ocupants. El castell, fins aquell moment en bon estat, va quedar enrunat.¹²

És en aquest dramàtic ambient que Lluís Pons apareixeria novament a la seva vila natal, l'hivern de 1811. Possiblement, ja devia ser lliure de les seves obligacions militars i per això va decidir retornar a Bellpuig i vetllar per l'herència que havia rebut del seu pare, ara que ja tenia gairebé 24 anys. El gener d'aquell any visitava el notari Anton Soler i Palou a casa seva i li demanava “com a hereu de mon difunt pare [...] per evitar la macula de engany y llevar tota suspita de frau com també per gaudir dels beneficis” fer inventari dels béns que posseïa a Bellpuig. Però:

“per rahó de las circunstancias de aquell temps en que nos encontrabam en los apuros de la última Guerra fou fet lo dit ynv-ventari de forma privada, pues no se encontraba entonces paper del Real Sello Español”.¹³

Per això el document no es va legalitzar fins a l'any 1819. Aquell 1811 Lluís era qualificat com a “fadrí comerciant de la present vila de Bellpuig”, encara que sabem que residia, com a mínim parcialment, a Valls. Fins aquell moment l'administrador dels béns a Bellpuig havia estat Ignasi Segura i Castellà, comerciant bellpuigenc i cosí de Lluís, per disseny d'Antoni Castellà:

“los quals me ha restituhit [...] qui los cuidaba y administraba en virtud de conveni entre ell y Anton Castellà, mestre fuster de la vila de Tàrrega, món oncle y curador a mi assignat y nomenat per lo dit mon difunt pare”.

L'ENLLAÇ AMB LA FAMÍLIA TORNÉ TORROJA I L'ESTABLIMENT A TÀRREGA

L'any 1813 encara no havia finit el conflicte armat (no acabaria fins al 1814) però els francesos, davant de les derrotes infligides per l'exèrcit britànic del duc de Wellington i la persistència de la forta resistència local, ja havien començat a retirar-se d'una part del territori català (encara que Lleida continuava en les seves mans). Potser pensant en apropar-se definitivament al seu Urgell natal i esperonat per l'esperança del final de la guerra, Lluís Pons, encara resident a Valls i a

11) Francesc Balaguer era pagès i no pas metge com s'ha dir en alguna ocasió.

12) Antoni BACH i RIU. *Història de la vila de Bellpuig*, IEI / Ajuntament de Bellpuig, 1998, pàg. 152- 153.

13) Arxiu Comarcal de la Segarra. Fons notarial de Bellpuig. Notari Antoni Soler i Palou, 1819.

l'edat de quasi 26 anys, signava capítols matrimonials amb Maria Engràcia Torné i Torroja, de 21 i natural de Tàrraga, el dia 10 d'abril de 1813.¹⁴

Aquest matrimoni li permetria establir-se a Tàrraga, continuar amb la seva activitat comercial i estar més a prop de Bellpuig, però també viuria situacions complicades i topades amb la seva família política.

La Tàrraga d'aquells anys era una població delmada per la guerra, però també oferia oportunitats econòmiques. Durant la segona meitat del segle XVIII havia viscut un fort creixement i amb l'acabament de la guerra aquest es reprendria. Es tractava d'un centre comercial notable a nivell local, tot i el seu fort caràcter rural. Aquest dinamisme en les dècades anteriors al conflicte havia atret gent dedicada als negocis que hi veien possibilitats de prosperar. Un d'aquests personatges havia estat Joan Torné i Pasqual, botiguer de teles i comerciant nascut a Balaguer que s'havia casat amb Maria Francisca Torroja i Mercadé, d'una poderosa família de comerciants i propietaris reusencs, i s'havia establert a la capital de l'Urgell ja feia anys.¹⁵

La família Torné Torroja ho havia passat malament durant la guerra, ja que el cap de casa, Joan, essent regidor i membre dels prohoms locals, havia hagut de fer front als abusos de l'exèrcit francès, però també a les exigències dels oficials espanyols, a més d'haver estat fet presoner diverses vegades. Pel que sembla, al fill de Joan i Francisca, que portava el mateix nom que el seu pare, i que semblava encaminat a dirigir el negoci, no li agradava l'ofici de botiguer i comerciant. Això, sumat als problemes de Joan Torné (mantenia un plet amb un antic soci a la Reial Audiència de Barcelona), potser van facilitar que casés la seva filla Maria Engràcia amb algú com Lluís Pons, amb experiència en els negocis i amb habilitats suficients per continuar l'ofici del seu sogre. D'altra banda la família materna del Lluís era targarina. De fet, el seu oncle Antoni Castellà era veí dels Torné al carrer Agoders, fet que segurament va facilitar la coneixença.¹⁶

Des del punt de vista econòmic l'enllaç era molt avantatjós per al Lluís. La núvia aportava una dot notable i ell esdevindria soci del pare en la botiga que tenia oberta al carrer Agoders de Tàrraga. A més, els Torné tenien una important xarxa de clients a poblacions com Lleida, Balaguer o Verdú, però també a Vic, Barcelona, Reus o Tolosa de Llenguadoc. La família materna de la núvia, els Torroja de Reus, eren hisendats, fabricants d'aiguardent i comerciants. De fet l'oncle de la Maria Engràcia, Pau Torroja i Mercader, molt influent i partidari de Napoleó durant la guerra, feia d'administrador d'alguns béns que la família posseïa a la capital del Baix Camp. Altres parents reusencs de la família eren el

14) Arxiu Comarcal de la Segarra. Fons notarial de Tàrraga. Notari Pere Lloses, 1813.

15) Per a més informació sobre els Torné vegeu: Eduard PUIG. "El Consistori Municipal de Tàrraga durant la Guerra del Francès (1808-1814)", *Urtx: Revista d'Humanitats de l'Urgell*, 25, 2011, pàg. 361-376.

16) Arxiu Comarcal de l'Urgell. Cadastre de Tàrraga, 1813.

primer alcalde constitucional de la població el 1812, Josep Guardià i Mercader, l'erudit i arxiver Celdoni Vilà i Torroja, cosins de Francisca, i el comerciant Pere Pla, cunyat del Joan.

Quan van signar els capítols matrimonials el nuvi encara constava com a resident a Valls, però els pactes acordats establien que la parella hauria de viure a casa dels pares de la núvia. Maria Engràcia aportava 3.000 lliures de dot, a més de roba, joies i alguns mobles. També s'especificava que una part podria entregar-se en terres o robes de la botiga i no caldria que fos en diner "trincant i sonant". En cas de no poder avenir-se les dues famílies a viure juntes, Pons hauria de retornar part de la dot. En qualitat d'escreix el nuvi aportava 2.000 lliures del seu patrimoni personal. Se signava, també, escriptura de societat i administració de Joan Torné i Pasqual i Maria Francisca Torroja i Mercader amb Lluís Pons i Castellà.

Així doncs, el matrimoni s'establiria a Tàrraga i hi viuria uns quants anys, fins a la mort dels pares de la Maria Engràcia. El comerç de teixits i l'administració de les terres de Bellpuig ocupaven la major part del temps del Lluís, però no evitaven que prenguéssin part en assumptes públics. Així, per exemple, el 22 de maig de 1814 l'ajuntament de Tàrraga, un cop alliberat de les càrregues més dures de la guerra, encarregava als doctors Pau Huguet i Francesc Ribera i als comerciants Nicolau Miró i Lluís Pons, que revisessin els comptes municipals i, molt especialment, els arbitris de la vila. L'habilitat del Lluís pels comptes era, doncs, evident.

Amb el temps, l'administració de la botiga familiar va ser motiu de disputa entre Joan Torné i el seu gendre Lluís Pons. Tots dos es consideraven amb dret a custodiar i administrar els llibres de comptabilitat, en virtut de la societat que havien acordat quan es van signar els capítols matrimonials tres anys enrere. Les desavinences en aquest aspecte van portar els dos homes a acudir a l'alcalde major de Tàrraga, davant del qual es va produir un judici verbal el dia 13 d'agost de 1816 "persuadits los mateixos de quant interessa la tranquilidad y unió majorment entre personas conjuntas y altrament persuadits de personas ben intencionadas". Finalment van acordar atorgar poders a dos advocats perquè ells arribessin a un acord: Joan Torné a Ramon Maria de Jover, vell conegut seu, amb qui havia compartit moments difícils a l'ajuntament durant la guerra, i Lluís Pons a Melcior d'Eixalà, d'una família de Bellpuig establerta a Tàrraga. En cas de no acceptar l'acord, qui l'incomplís hauria de pagar una multa de 300 lliures. Alhora es nomenaven dos àrbitres experts en temes de comerç: per la part de Joan Torné, Ramon Serra i Oriol, i per la part de Lluís Pons, Josep Carreño i Boladeres, "los dos inteligentes en asuntos de comer".¹⁷

El setembre de 1816 s'arribava a un acord entre les parts en el qual s'especificaven diversos punts:

17) Arxiu Comarcal de la Segarra. Notari Marià Terés, 1816.

- 1) Després de signada la concòrdia, la societat quedaria trencada.
- 2) Els experts elegits en farien un balanç immediatament.
- 3) Acte seguit, els mateixos experts dividirien les mercaderies de la botiga entre les dues parts, de forma que els deutes contrets quedessin saldats.
- 4) Lluís Pons podria quedar-se mercaderies per valor de 3.000 lliures, per tal de satisfer la dot de la seva muller.
- 5) Els crèdits s'haurien de repartir.
- 6) Un cop fet tot el predit, els llibres haurien de ser custodiats per Anton Castellana, de Tàrraga. En cas de voler ser consultats, ho podrien ser, sempre que no fossin trets de casa de dit Castellana.
- 7) Lluís Pons tindria 15 dies per abandonar la casa de Torné i buscar un habitatge propi per a ell i la seva família.

El 9 de setembre de 1816 Lluís Pons i Maria Engràcia Torné reconeixien haver rebut la dot acordada en els capítols de 1813. D'aquesta manera el Lluís abandonava la casa dels seus sogres amb la seva família i s'instal·lava a la mateixa vila de Tàrraga, on continuaria dedicant-se al comerç.

Malgrat el que degué representar el trencament de la societat entre sogre i gendre, això no va impedir que aquell mateix any Joan Torné i Francisca Torroja donessin plens poders a Lluís Pons, mitjançant el pertinent document notarial, per tal que els representés en el plet que mantenien amb el capità Jacint Aleu de Reus. L'origen de la disputa era a causa de la possessió de l'herència d'una tia de Francisca (Maria Mercader, morta el 1802) a la capital del Baix Camp, que no era reconeguda per Aleu. El plet finalment el van acabar guanyant els Torné gràcies, en part, a les gestions del seu gendre. Així i tot, ens consta que en repartir el negoci, a Torné li va quedar poc diners en metàl·lic, ja que, per tal de satisfer una lletra de canvi emesa pel comerciant de Tolosa Martin Ainé per un valor de 1.074 lliures a favor de "Pau Miralda i companyia" de Barcelona, hagué d'entregar gènere de la seva part, al·legant que s'havia separat del seu gendre i no disposava del líquid necessari.

D'altra banda, el mateix 1816, en virtut d'haver estat designat marmessor i hereu de confiança pel comerciant reusenc Pau Nadal, Torné donava poders a Pau Maria Nadal (potser fill o parent del finat) per tal que el representés. En el document fet davant el notari Terés de Tàrraga, exercien de testimonis Antoni Castellà i el seu fill Salvador, mestre fuster i aprenent respectivament. Aquest fet ens revela que Torné continuava mantenint bones relacions amb els parents de Lluís Pons.¹⁸

18) Arxiu Comarcal de Cervera. Fons notarial de Tàrraga. Notari Marià Terés i Pasqual, 1816.

EL RETORN A LA CASA PAIRAL DE BELLPUIG

El 24 de gener de 1817, feia testament Joan Torné i Pasqual, nomenant com a marmessors la seva muller Maria Francisca Torroja, el seu fill Joan, els seus gendres Lluís Pons, comerciant, i Andreu Balaguer, oficial de la Reial Intendència, originari d'Ivars, el seu cunyat Pere Pla, comerciant de Reus, i el prevere de Tàrrrega Francesc de Paula Vergonyós. Així doncs, tot i les desavinences, nomenava marmessor el Lluís. Les disposicions respecte a l'enterrament, les deixava a mans de la seva esposa, a la qual també feia hereva universal. En tant que les seves filles Maria Engràcia i Maria Francisca ja eren casades i ben dotades, suplicava a la seva hereva que pensés en el seu fill Joan.

Els marmessors aviat es van haver d'ocupar d'un altre plet que la família mantenia a la Reial Audiència contra els hereus de Salvador Pallarola, antic soci de Torné, que li reclamaven beneficis de la societat que havien format abans de la guerra. De fet, el plet continuaria amb més o menys intensitat fins a la segona meitat del segle XIX.

Després de la mort del seu sogre, Lluís Pons i la seva muller continuarien a Tàrrrega on naixerien els fills grans del matrimoni: Lluís, Jaume i potser Maria. Els problemes de la família Torné, però, no es van acabar, ja que el 1817 i el 1818 la Maria Francisca i el seu fill Joan hagueren d'atorgar poders a diferents individus per a resoldre causes i plets a Reus, Barcelona o Balaguer.¹⁹

Finalment la Maria Francisca va morir el 1818; deixà hereu de la major part de béns de Tàrrrega el seu fill Joan, el qual, casat amb una Girona,²⁰ havia intentat continuar el negoci del seu pare. Sabem, però, que també es va dedicar a fer de mestre i va ser regidor de l'ajuntament durant el Trienni Liberal de 1820-1823 (fet que ens indica les seves tendències polítiques). Després, potser per causa de les desavinences amb el notari Marià Terés, de tendències absolutistes i home fort després del Trienni, va acabar deixant Tàrrrega i es va instal·lar amb la seva família a Lleida, on va exercir l'ofici de mestre, la seva veritable vocació.²¹ El seu fill Alexandre i el seu nebot Lluís Pons i Torné, després de ser uns dels primers titulats de l'Escola Normal de Mestres de Lleida, també seguirien aquesta professió. La germana de l'Engràcia marxaria a Barcelona amb el seu marit i, d'aquesta manera, els Torné desapareixerien de Tàrrrega tot i conservar-hi algunes propietats durant uns anys.

Amb la mort de la mare de l'Engràcia, la família Pons Torné tampoc continuaria a Tàrrrega durant gaire temps. Sabem que el 1819 encara hi eren. Aquell

19) Arxiu Comarcal de Cervera. Fons notarial de Tàrrrega. Notari Marià Terés i Pasqual, 1817-1818.

20) Antònia Girona i Targa, filla del comerciant Antoni Girona i germana de l'important industrial Josep Ignasi Girona.

21) Joan Florensa. *L'ensenyament a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823). El mètode dels escolapis*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, pàg. 139, 217, 223, 233, 258, 273-274.

any es validava l'inventari de 1811 (potser ja pensant en el futur proper) i Lluís Pons hi constava com a comerciant resident a Tàrrega,²² però els primers anys de la dècada de 1820 s'acabaria traslladant a Bellpuig de forma definitiva, tot retornant a l'antiga casa pairal dels Pons a la plaça de Sant Roc. Possiblement el fet de no tenir ni pares ni germans a la capital de l'Urgell, va fer pensar a l'Engràcia en tornar a la vila natal del seu marit, on naixeria ja el seu fill Francesc el 1823.

A banda de la desaparició de la família de la seva esposa de Tàrrega, potser va existir una altre factor que podria haver empès el Lluís a retornar a la vila on havia nascut: la possibilitat, finalment reeixida, de ser secretari de l'ajuntament. De fet es tractava d'una figura burocràtica de recent creació que havia de substituir l'antic ofici. Fins a les Corts de Cadis de 1812 el secretari era un escriptent (a moltes poblacions com Bellpuig acostumava a ser un notari local) que donava fe de les resolucions de l'ajuntament, però a partir d'aquest moment es va establir un nou lloc de funcionari a sou de l'entitat municipal, amb unes competències més àmplies. La llei municipal de 1823, durant el Trienni Liberal, va consolidar aquesta figura, alhora que prohibia que fos secretari cap regidor, notari, etc. També s'establí que el secretari havia de tenir formació suficient com per exercir el càrrec, registrar les sessions del consistori, manejar documentació, pressupostos, etc. Encara que no sempre era així, alguns secretaris havien rebut un Títol Reial d'Escrivent que els capacitava per al lloc. En definitiva, es posaven les bases de l'actual figura de secretari municipal.²³

Sigui com sigui, el cert és que el Lluís va aconseguir la plaça. No sabem exactament quan va deixar el càrrec de secretari, però sí que ho va ser fins als anys 30 com a mínim. El 1830, per exemple, feia una nota al llibre de censals on apareixia la concòrdia de 1717, explicant l'evolució del deute de la vila entre aquell any i 1830, després d'haver fet una recerca documental en els llibres municipals i del notari Soler.²⁴ I el 1831 continuava signant els rebuts de les contribucions reials de quota fixa anual que pagaven els habitants del poble.²⁵

La feina a l'ajuntament, la compaginava amb les seves habituals activitats com a comerciant de teixits i productes agraris. També exercia d'escrivent, redactant documents per a persones que no sabien escriure. Hem de pensar que en aquell moment a Bellpuig, una població eminentment agrícola, hi havia un elevat percentatge d'analfabetisme, que podia superar el 70% de la població. Encara no

22) Arxiu Comarcal de la Segarra. Fons notarial de Bellpuig. Notari Antoni Soler i Palou, 1819.

23) Antoni SÁNCHEZ i CARCELÉN. "Els polítics de Lleida al Trienni Liberal (1820-1823)". *MISCEL·LÀNIA*, 2006, p. 277-300. <http://www.raco.cat/index.php/HMIC/article/viewFile/53286/61316>. Eliseu TOSCAS i SANTAMANS / Ferran AYALA i DOMÈNECH. "Estado liberal y poder local en España. El papel de las incompatibilidades entre 'empleos públicos' en la configuración del moderno secretario municipal: normas y prácticas". *Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, 154, 2003. <http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-154.htm>

24) Arxiu Històric de Bellpuig. Censals 1661-1792. Concòrdia de 1717.

25) Jaume TORRES i GROS. *Societat, comerç i publicitat. Bellpuig 1835-1990*. 2010, p. 49.

existia l'Escola Vedruna i l'ensenyament públic no era gaire efectiu. En un context com aquell, de lluites socials i polítiques (absolutistes i liberals), el fet de tenir un cert grau d'educació era un fet gens menyspreable que el nostre personatge va saber aprofitar.

L'establiment a Bellpuig tampoc va limitar les relacions comercials amb la vila de Valls, on Lluís Pons s'havia iniciat en el món dels negocis. D'aquesta manera, el 20 d'agost de l'any 1824 nomenava, de Bellpuig estant, procurador seu a la capital de l'Alt Camp Josep Sales, passamaner de la mateixa població. L'objectiu de la procura era que Sales pogués assistir en nom seu a l'atorgament dels capítols matrimonials entre el comerciant Gaietà Badia i Maria Gassol, tots dos de Valls. Lluís Pons es constituïa en fiador de Gaietà i del seu pare Francesc Badia, per tal d'assegurar i poder respondre a la dot que aportava Maria, la qual ascendia a 4.800 lliures sumant diners, robes i calaixeres. Es tractava d'una suma elevada, fet que ens porta a pensar que el Lluís havia contret alguna mena de deute econòmic o d'amistat important amb els Badia de Valls. D'altra manera no s'hauria arriscat a respondre d'una quantitat semblant.²⁶

Tampoc descuidava la gestió de les terres que havia heretat del seu pare, ampliant el patrimoni amb la compra de noves parcel·les. El 1823, per exemple, restituïa una petita peça de terra al pagès bellpugenc Nicolau Abelló, comprada a carta de gràcia.²⁷

La família, ja arrelada a la vila, hi va criar els seus vuit fills, els més grans dels quals havien nascut a Tàrraga: Lluís, Jaume, Francesc, Maria, Francisca, Narcisa, Brígida i Concepció. Tots ells van sobreviure als pares. No sabem si encara en van tenir algun altre que podia haver premort als seus progenitors.

ELS ÚLTIMS ANYS I LES RELACIONS AMB ELS FILLS

A partir de 1840 aproximadament, el Lluís i la seva muller Engràcia es van dedicar a viure de les rendes de les terres (no sabem del cert si els anys 40 encara era secretari de l'ajuntament), en tant que en la documentació notarial d'aquella època ell hi és designat amb la paraula "propietario" i potser també realitzava, encara, algunes tasques d'escrivent. Els temes comercials ja devien ser, en bona part, en mans del seu fill Jaume.

Gràcies a l'inventari de la casa ordenat el 1849, tenim constància del bon nivell econòmic de la família. Hi trobem peces de decoració, com cortines de seda i de damasc, roba de llar com estovalles brodades o llençols de fil i cotó, roba de vestir com guants de seda, vestits de domàs, ventalls amb pedreries, barrets o mocadors de seda i brodats, objectes de taula, com una coberteria i altres objectes de plata,

26) Arxiu Comarcal de la Segarra. Fons notarial de Bellpuig. Notari Anton Soler i Palou, 1824.

27) Arxiu Comarcal de la Segarra. Fons notarial de Bellpuig. Notari Anton Soler i Palou, 1823.

a més d'un cert patrimoni en joies.²⁸ Tot això ens indica que es tractava d'una casa benestant, que, a més tenia un bon nombre d'eines i utensilis relacionats amb la pagesia, com portadores de raïm, bótes de vi, tenalles d'oli, un carro i dues mules, etc. El patrimoni en terres ascendia a més de 50 jornals repartits en diferents peces a Bellpuig i una era.²⁹

Precisament el 1844 ens trobem un document curiós, segons el qual tots els béns del Lluís eren reclamats per l'Engràcia, argumentant que li pertocaven en tant que aval de la seva dot. D'aquesta manera, amb l'acceptació explícita del seu marit, l'Engràcia passava a ser propietària de tota la hisenda dels Pons a Bellpuig. Potser tenien algun problema econòmic i per tal de no perdre patrimoni el posaven tot a mans d'ella. Malauradament no hem pogut localitzar documentació que ens ajudi a aclarir per què van dur a terme una acció com aquesta.³⁰

El fill gran, que es deia Lluís com el pare, va estudiar magisteri i va seguir el mateix ofici del seu oncle Joan i del seu cosí Alexandre, fet que el va allunyar de Bellpuig (sembla que va estar un temps a Vic i més tard a Tortosa), de la família i dels negocis. Possiblement tal com li havia passat al germà de la seva mare, de tendències clarament liberals, no se sentia atret per l'herència paterna i va preferir dedicar-se a l'ensenyament. Aquest fet, però, va disgustar moltíssim la seva família en tant que:

“Ha costado sumas considerables para su educación y oficio, ha vivido siempre separado de la familia y no ha ayudado nunca en las muchas y tristes vicisitudes que ha sufrido [...] no le nombro ni quiero que sea mi heredero”.

Potser el fet que es dediqués al magisteri era mal considerat a causa de la seva baixa remuneració o només era perquè abandonava la família, el patrimoni i l'ofici del pare. Sigui com sigui, en el testament de la seva mare Engràcia, a banda de 400 lliures que li donaven en concepte de legítima, quedava molt clar que no seria l'hereu de la casa tal com li corresponia.

Un altre fill, Francesc, va dedicar-se a la pagesia, treballant les terres dels seus pares: “ha tomado sobre si el cuidado de mis tierras, siendo un apoyo eficaz para el bienestar de la familia”. Aquest, doncs, tampoc seria comerciant ni destacaria especialment en cap ofici rellevant, però, pel que sembla, els seus pares no veien malament que es dediqués a la terra, tal i com havien fet els seus avantpassats de Bellpuig. Al cap i a la fi, l'avi patern del Francesc, Silvestre, era pagès. Precisament per aquest motiu li deixarien algunes finques.

28) Unes arracades llargues amb diamants i maragdes, unes altres amb les mateixes pedres, unes altres amb robins, unes altres d'or de campaneta, dues anells d'or, una medalla de plata, dos parells de botons de puny d'or amb robins, un reliquiari d'or amb diamants i maragdes, un anell amb diamants i maragdes, un altre anell amb un topazi i dos diamants i una cadena d'or. Aquí s'hi hauria de sumar un anell d'or amb una pedra vermella, unes arracades i una creu d'or amb cadena que havien estat propietat de Rosa Castellà, mare de Lluís.

29) Arxiu Comarcal de la Segarra. Fons notarial de Bellpuig. Notari Josep Gili i Boquer, 1849.

30) Arxiu Comarcal de la Segarra. Fons notarial de Bellpuig. Notari Josep Gili i Boquer, 1844.

Qui continuaria essent comerciant com el seu pare seria Jaume Pons. Sembla que era un dels fills grans, potser el segon, ja que encara havia nascut a Tàrraga. De fet aquest personatge arribaria a prosperar força i aniria a viure a Madrid, on es dedicaria a comerciar amb teixits a gran escala. Tot i així, no abandonaria completament la seva vila natal i compraria bona part de les terres desamortitzades del convent de Sant Bartomeu. Tot i deixar el poble, encara que durant tota la vida hi va fer estades, la seva mare el designaria hereu principal en tant que havia mantingut el negoci familiar i havia ajudat la família en les despeses que va haver d'afrontar a causa de les dots de les filles:

*“Usando de la facultad que en capitulaciones matrimoniales nos reservamos particular y distintamente mi marido y yo, de nombrar heredero al hijo que mas digno fuere de nuestra estimación y reconocimiento, en agradecimiento a los muchos favores y sacrificios que hemos recibido y recibimos de nuestro hijo Jaime, le instituyo heredero universal”.*³¹

Pel que fa a les noies, les dues grans, Maria i Francisca, eren casades quan van morir els seus pares, la primera amb Manuel Boté en primeres núpcies i amb Rafael Nadal, de Juncosa, en segones, i la segona amb Josep Torra, pagès de Bellpuig. Les altres eren solteres encara, tot i que el seu germà Jaume era obligat a dotar-les convenientment.

Engràcia Torné i Torroja feia testament el 24 de desembre de 1846 (encara que no seria validat fins al gener de 1849) i moria poc després. Nomenava marmessors el seu marit Lluís Pons, els fills Jaume, Francesc i Lluís i els gendres Josep Torra i Rafael Nadal. Repartia algunes propietats entre els fills, i deixava hereu principal el Jaume, mantenint com a usufructuari de tot el seu marit Lluís. A més, deixava una quantitat de diners a un fons per a les famílies víctimes de la Guerra del Francès.

Lluís Pons continuaria residint a la casa de Bellpuig fins a la seva mort, el 10 de gener de 1849. Aquell mateix mes, ja malalt, havia signat el testament de la seva esposa i l'havia validat davant el notari Josep Gili de Bellpuig.

Lluís Pons i la seva família, doncs, són un exemple de petita burgesia rural catalana en un moment de grans transformacions econòmiques i socials que afectarien de forma especialment important el nostre país. L'empremta que el Lluís va deixar al poble va fer que la casa dels descendents del seu fill Francesc, que han continuat vinculats a Bellpuig fins al dia d'avui, fos coneguda com a “cal sastre Lluís”, quan en vida seva ell era de “cal Silvestre”, en honor al seu pare. Tot i que, com ja hem pogut veure, el Lluís mai va ser sastre, suposem que el fet de comprar i vendre teles faria que s'atribuís aquest renom als seus descendents, que

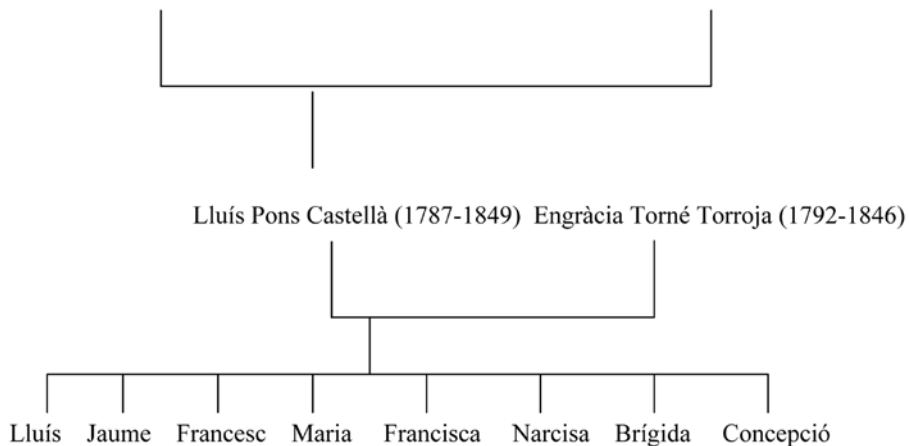
31) Testament d'Engràcia Torné. Arxiu Comarcal de la Segarra. Fons notarial de Bellpuig. Notari Josep Gili i Boquer, 1846.

de forma més o menys clara hem recordat en la història oral de la família. Aquest canvi de nom de la casa pairal en honor seu ens indica, doncs, la importància del personatge en el seu temps.

Arbre Genealògic de Lluís Pons

Silvestre Pons Navès (1719-1789)

Rosa Castellà Ramon (1747-1749)

A black and white photograph of a handwritten signature in cursive script. The signature reads 'Lluís Pons' followed by a large, stylized flourish. The ink is dark on a light, textured background.

Signatura de Lluís Pons, treta d'un document autògraf.